

ULUSLARARASI HACI BAYRAM-I VELÎ SEMPOZYUMU

(25-26 MAYIS 2016)

BİLDİRİLER KİTABI

EDİTÖR

PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER

EDİTÖR YARDIMCILARI

DR. MEHMET YILDIZ

HARUN ALKAN

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

DR. MEHMET YILDIZ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

AV. MURAT TÜRKMEN

KALEM EĞİTİM KÜLTÜR AKADEMİ DERNEĞİ BAŞKANI

GAZALİ ÇİÇEK

TEK YÜREK YARDIM DERNEĞİ BAŞKANI

NECİP KARAKAYA

YAPIMCI-TV PROGRAMCISI

MURAT YILMAZ

KALEM EĞİTİM KÜLTÜR AKADEMİ DERNEĞİ BAŞKANI

SEMPOZYUM YÜRÜTME KURULU

PROF. DR. REFİK TURAN

TÜRK TARİH KURUMU BAŞKANI

PROF. DR. MEFAİL HIZLI

ANKARA İL MÜFTÜSÜ

PROF. DR. SEVGİ KURTULMUŞ

SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ REKTÖR YARDIMCISI

ABDÜLKERİM ERDOĞAN

ARAŞTIRMACI-YAZAR

DOÇ. DR. BÜLENT AKOT

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. VAHİD GÖKTAŞ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

GÖKHAN GÖKÇEK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

BİLİM KURULU

PROF. DR. AMİNA SİLJAK JESENKOVIĆ

INSTITUTE FOR ORIENTAL STUDIES/SARAJEVO

PROF. ARTHUR BUEHLER

VICTORIA UNIVERSITY OF WELLINGTON/NEW ZEELAND

PROF. DR. BATTAL DOGAN

ISLAMITISCHE UNIVERSITEIT/ROTTERDAM/NETHERLANDS

PROF. DR. BİLAL KEMİKLİ

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

PROF. BRUCE B LAWRENCE

DUKE UNIVERSITY/USA

PROF. CARL W. ERNST

THE UNIVERSITY OF NORTH CAROLINE AT CHAPEL HILL/USA

PROF. CEMİL AYDIN

THE UNIVERSITY OF NORTH CAROLINE AT CHAPEL HILL/USA

PROF. DR. CENGİZ GÜNDOĞDU

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. DOSAY KENJETAY

AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ/KAZAKİSTAN

PROF. DR. ETHEM CEBECİOĞLU

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. H. İBRAHİM ŞİMŞEK

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. H. KAMİL YILMAZ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

PROF. DR. ISHAK RAZZAKOV

KIRGIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ/BİŞKEK/KIRGIZİSTAN

PROF. DR. İ. HAKKI ÜNAL

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. İDRİS ŞENGÜL

AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ/KAZAKİSTAN

PROF. JAMES W. MORRIS

BOSTON COLLEGE/USA

PROF. DR. KADİR ÖZKÖSE

BOZOK ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MEHMET AKKUŞ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MEHMET ÜNAL

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MESUT OKUMUŞ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. MOHAMMED RUSTOM

CARLETON UNIVERSITY/CANADA

PROF. DR. MUSTAFA AŞKAR

BATMAN ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MÜFİT SELİM SARUHAN

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. NECDET TOSUN

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. NEDİM BAHÇEKAPILI

ISLAMITISCHE UNIVERSITEIT/ROTTERDAM/NETHERLANDS

PROF. DR. NUR SARALAYEV

KIRGIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ/BİŞKEK/KIRGIZİSTAN

PROF. DR. RİFAT OKUDAN

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. ŞAMİL DAĞCI

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. ZEKİRİJA SEJDİNİ

UNIVERSITAT INNSBRUCK/AVUSTURYA

PROF. DR. ZÜLFİKAR GÜNGÖR

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. HİKMET YAMAN

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. İHSAN ÇAPÇIOĞLU

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. M. MAHMOUD KHARMA

THE UNIVERSITY OF JORDAN/JORDAN

DOÇ. DR. M. MUSTAFA ÇAKMAKLIOĞLU

MANAS ÜNİVERSİTESİ/BİŞKEK/KIRGIZİSTAN

DOÇ. DR. ZEKERİYA IŞIK

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

DR. ABDİRASHİT BABATAEV

MANAS ÜNİVERSİTESİ/BİŞKEK/KIRGIZİSTAN

DR. BAKIT MURZARAİMOV

MANAS ÜNİVERSİTESİ/BİŞKEK/KIRGIZİSTAN

DR. HİMMET TAŞKÖMÜR

HARVARD UNIVERSITY/USA

SEKRETERYA

AR.GÖR.DR. MEHMET YILDIZ mehmetyldz04@gmail.com

AR. GÖR. HARUN ALKAN alkan.harun@hotmail.com

Uzm. MUSTAFA UYSAL

İÇİNDEKİLER

Hacı Bayram-ı Veli'nin Şiirlerinde Tasavvufî Mertebeler.....	1
Prof. Dr. Ahmet Cahid Haksever, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	
Hacı Bayram-I Veli'nin Manevi Kimliği.....	23
Prof. Dr. İsa YÜCEER, BEÜ. İslami İlimler Fakültesi Dekanı	
Hacı Bayram-i Veli Düşüncesindeki Türklük değerler.....	69
Prof. Dr. Dosay Kenjetay	
Hacı Bayram-ı Veli'nin Halifesi Yusuf Hakîkî Baba'ya Göre “Aşk-ı Hakîkî”.....	75
Doç. Dr. M. Mustafa ÇAKMAKLIOĞLU, Manas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/BİŞKEK	
Hacı Bayram Veli'nin Eserlerinde Kur'anî Referanslar.....	104
Doç Dr. Fatma Asiye ŞENAT, ESOGÜ, İlahiyat Fakültesi	
Tasavvufta Ulaşılması Gereken Bir Mertebe: El-Fakru Fahri ve Eski Edebiyatımıza Yansımaları.....	120
Süleyman SOLMAZ Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	
Hacı Bayram Velinin Şeirlərində Haqqa Doğru Seyri-Sülukunun İlahi-Estetik Harmoniyası.....	148
Doç. Dr. Huraman Hummatova Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi	
Modern Şairlerin Perspektifinden Hacı Bayram-ı Veli Felsefesi ve Doktrini.....	162
Yrd. Doç. Dr. Hasan Aktaş Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	
Bayrâmî Muhitlerde Vahdet-İ Vücûd Düşüncesinin İşlendiği Bazı Eserler.....	202
Yrd. Doç. Dr. Muammer CENGİZ, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	
Hacı Bayram-ı Veli'nin Şâr/Şehir Metaforundan Hareketle İnsan Şehrinin İnşa ve İmarına Dair Bazı Düşünceler.....	221
Yrd. Doç. Dr. İbrahim Baz, Şırnak Üniversitesi	
Ârifin Hayreti: Tevhîd-İ Hakîkî.....	240
Yrd. Doç. Dr. Sema ÖZDEMİR, Çanakkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	

“Hacı Bayram-ı Velî’ye Nisbet Edilen “Lemeât-i Kudsi” Adlı Eserdeki Hadislerin Tahriri ve Bazı Tasavvufî Yorumlar”	249
Yrd. Doç. Dr. Alparslan KARTAL, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	
“Şerh-U Rumûzât-I Hacı Bayrâm-I Velî”De Kur’ân’ın İşârî Ve Bâtınî (Ezoterik) Yorumları.....	282
Yrd. Doç. Dr. Emrah DİNDİ, Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi	
Lisan-ı Kal ve Lisan-ı Hal ile Hacı Bayram-ı Velî’nin Toplum Terbiyesi...321	
Yrd. Doç. Dr. Mahmut DÜNDAR, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi	
Hacı Bayram Velî’s Personality Construction Theoryin His Poems.....	339
Yrd. Doç. Dr. Musa KAVAL, Hakkari Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	
Hacı Bayrâm-ı Velî’de Dini Tecrübe.....	358
Yrd. Doç. Dr. Rıza BAKIŞ, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	
Hacı Bayram Velî’nin Şiirlerinde İnsanın Anlam Dünyası Ve Manevi Yaşayış.....	384
İsa CEYLAN Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Araştırma Görevlisi	
Hacı Bayram-ı Velî’nin Ahlak Anlayışı.....	396
Nilüfer ÖZTÜRK KOCABIYIK, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	
Şerh-i Ebyat-ı Hacı Bayram Velî’de Âlim Ve Arif Kavramları Üzerine...411	
Tunay KARAKÖK Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi	
Hacı Bayram-ı Velî ve Hz. Mevlânâ’da Vahdet-i Vücûd.....	430
Berk Yayman, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yüksek Lisans Öğrencisi	
Yakarış Ve Öğüt Şiirlerinden Hareketle Eşrefoğlu Rumi'nin Eğitimde Başarı Ve İrade Terbiyesine Yönelik Tavsiyeleri.....	450
Prof. Dr. Kenan Erdoğan, Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	
HacıBayrâm-IVelî'nin Altı Beyitlik Ankara Şiirine Metin Şerhi Örneği (Bursali İsmail Hakki Celvetî).....	478
Prof. Dr.Münir Atalar, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	

“Çalabım Bir Şar Yaratmış” Ya Da Hacı Bayrâm-ı Velî’nin Bir Şiirine Yazılan Şerhler Üzerine.....	493
Doç. Dr. Mustafa Erdoğan, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	
Hacer Sağlam, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı DoktoraÖğrencisi	
Hile-i Şer’iye Siyasetinin Tasavvuf Kültüründeki Eğitici Rolü Ve Edebiyatımızdaki Akisleri.....	527
Doç. Dr. Saadet KARAKÖSE Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi	
Şeyh Meccüddîn Bayramî Menâkıbı ve Sâliklerin Âdâbı.....	555
Yrd. Doç. Dr. Öncel DEMİRDAŞ, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	
Abdulhay Celvetî’nin “Şerh-i Gazel-i Hacı Bayrâm-ı Velî” Adlı Eseri....	574
Yrd. Doç. Dr. Veysel AKKAYA, Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi	
Hacı Bayram-I Veli Tarikatnâmesi’nin Dil Ve Belâgat Açısından Değerlendirilmesi.....	584
Yrd. Doç. Dr. Cemal IŞIK, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Arap Dili ve Belagati Ana Bilim Dalı	
Hacı Bayram-ı Velî’ de Dil ve Edebiyat.....	602
Yrd. Doç. Dr. Nesim SÖNMEZ Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yaşayan Diller Enstitüsü	
Tasavvuf Geleneği ve Klasik Türk Şiirinde Zincir Metaforu.....	618
Metin Akdeniz, Pamukkale Üniversitesi, Araştırma Görevlisi	
Hacı Bayram Velî’nin ‘Şar’ Kavramının Yorumlanması Üzerine Düşünceler ve Çözümlenmeler.....	647
Prof. Dr. Bayram Dalkılıç, N. E. Ü. İlahiyat Fakültesi	
Fârâbî Ve Hacı Bayram Velî’de Şehir Metaforu.....	674
Prof. Dr. Cevdet KILIÇ, OMU Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümü	
“Çalab’ım Bir Şar Yaratmış” Mısraıyla Başlayan Şiirden Hareketle Hacı Bayram-ı Velî’de Şehir Tasavvuru.....	714
Yrd. Doç. Dr. Sıtkı Nazik, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı	
Bayrâmîlik Tarikatının Mûsikî Anlayışı ve Diğer Tarikatlara Etkisi.....	736
Yrd. Doç. Dr. Arif Demir, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı	

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Güftelerine Yapılan Bestelerin

Değerlendirilmesi.....758

Dr. Fatih Koca Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Mûsikîsi

Hacı Bayrâm-ı Velî Dönemi Anadolu ve Çevresinde Mûsikî Faaliyetleri...819

Muhammet SEVİNÇ Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Mûsikîsi

A.B.D. Araştırma Görevlisi

Hacı Bayram-ı Velî'nin Şâr/Şehir Metaforundan Hareketle İnsan Şehrinin İnşa ve İmarına Dair Bazı Düşünceler

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Baz

Şırnak Üniversitesi

Özet

Tekke edebiyatı içerisinde yer alan sûfiler yalnız aşk ve iştiyakı terennüm etmemiş, kurdukları dil ve bu dile ait kavram ve sembollerle aklın ve basarın bilgisini aşan keşfin ve basiretin kapı araladığı marifet ve hakikate dair derin tasavvurlarını ehline ifade etmişlerdir. Kullanılan en başta şarap ve gül olmak üzere bütün sembollerle insanı kemale götüren en büyük güç olan aşkı anlatmaya çalışmışlardır. Bütün semboller aşkın ve aşğın hallerini zahiren anlatırken, aslından Allah'ın kullarına karşı sevgisinin farkına varmaya başlayan ve bu sevgiyi öğrenmeye gayret eden salık/aşğın seyr u sülûk macerasını dile getirir. İşte Hacı Bayram Velî'nin kullandığı şâr/şehir metaforu, bu seyr u sülûkun ifadesidir. Şâr metaforu, kendisinden önce Yunus Emre ve kendisinden sonra Niyâzî-i Mısrî gibi büyük sûfî şairler tarafından da kullanılmakla birlikte, kullanılan dil ve anlam derinliği itibariyle onun ki kadar ilgi görmemiştir. Bu tebliğde Hacı Bayram-ı Velî'den hareketle, kalbin merkezde yer aldığı *insan şehrinin* inşasından, faziletli insanların merkezde yer aldığı *insanların şehrinin* inşa ve imarına dair bazı düşünceler dile getirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bayram Veli, Şâr, Kalp.

Summary

The city methaphor that Hodja Bayram Veli used in his poem is very populer and important in İslamic sufism. He means with this methaphor human's hearth and its building. He explains his idea with example of counstruction of a city. Because he believes that the building of hearth similar to the countruction of city.

Key words: Hacı Bayram Veli, City, Hearth,

Giriş

Şehirler medeniyetlerin sütunlarıdır. Medeniyetler bu sütunların üzerinde yükselir ve yücelir. Mekke, Medîne, Bağdat, Buhara, Semerkant, Kahire, Konya, İstanbul ve Şam gibi şehirler İslam medeniyetinin taşıyıcılarıdır. Bu şehirlerde yaşayan âlim ve ârifler ise şehirlerin sütunlarıdır. Şehirler ve dolayısıyla medeniyetler de bu sütunların üzerinde yücelir. Tasavvufî açıdan baktığımızda Abdulkadir-i Geylânî, Bahauddîn Nakşibend, Ahmed Yesevî, İbn Arabî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Yunus Emre ve çalışmamızın konusun olan Hacı Bayram-ı Velî(ö. 1430)¹ gibi şahsiyetler, hem buldukları şehrin hem de İslam medeniyetinin ruhu ve taşıyıcı sütunlarıdır. Şehirlerin İslam'ın ruhunu yansıtan maddi varlıkları, ulaşılan yükselmeyi yani fizikî boyutu ve yatay bir büyümeyi ifade eder. İlim ve irfân ehli şahsiyetleri ve onların maddeyle ölçülemeyen üretimleri ise manevî terâkkiye ve dikey bir kemâli ifade eder.

Bir medeniyet coğrafyası için o medeniyetin şehirleri ne ise insanın beden ülkesi için de kalp aynıdır. İnsanların içinde yaşadıkları mekânlar maddi

¹ Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s. 9.

şehirleri, içinde yaşattıkları kalpleri ise manevî şehirleridir. Kalp, insanın maddi ve manevî varlığının ana unsurudur. Beşerî varlığı ve onun idamesi kadar, manevî varlığı ve hâli de kalbin sıhhatine bağlıdır. Şehirler değişik yer ve yönlerden gelen insanların bulunduğu ve birleştiği mekân olduğu gibi kalp de değişik yönlerden gelen duygu ve hislerin mekânıdır. Sonuç olarak şehirlerin fiziki imar ve inşası ve bunun neticesinde ulaştığı maddi seviye medeniyetlerin göstergesi olduğu gibi, kalbin kemâli de insanın ve neticede toplumun manevî seviyesinin göstergesidir. Bu açıdan şehirlerin maddî ve yatay, kalp şehrinin ise manevî ve dikey boyutta inşâ ve imârî yükselme ve yücelme için bir zarurettir ve birbirinden bağımsız da değildir. Sûfiler her iki şehrin de inşâ ve imârına büyük katkı sağlamışlardır.

Şâr/Şehir Kavramı

Hacı Bayram-ı Velî tarafından kullanılan şehir anlamındaki “şâr” metaforuna geçmeden önce, geçmişten günümüze değişik boyutlardaki yerleşim yerleri anlamında kullanılan kelimelere kısaca göz atmak faydalı olacaktır. Türkler tarih boyunca yerleşim yerlerine balık,² ordu, uluş, kend,³ şehir/şâr gibi isimler vermişlerdir.⁴ Yerleşim yerleri de genellikle aşağıdan yukarıya köy, belde ve şehir şeklinde ele alınmıştır. Belde kelimesi kafa karışıklığı anlamına

² Balık kelimesi, şehir ve balçık anlamında kullanılmıştır. Her iki anlamda da yeryüzü, memleket ve şehir; yükseklik, dağ ve orman şeklinde anlam yelpazesine işaret edilmiştir. Şehir anlamına gelen balık kelimesinin parlamak kelimesiyle de irtibatlı olduğu belirtilmiştir. Bkz. Osman Karatay, “Balık ‘Kent’ kelimesinin kökeni ve eski Türklerde şehirciliğe dilbilimsel bir yaklaşım”, *I. Uluslar arası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu(2007)*, Isparta 2008, s. 349-353.

³ Kürtçe köy anlamına gelen “gund” kelimesinin de Farsça kend kelimesinden bozma bir kelimedir. Azerbaycan ve çevresinde de köylere halen kend denilmektedir.

⁴ Mehmet Kara, “Yunus’un şiirlerinde ‘Şehir/Şâr’ kelimesine yüklenen manalar”, *Diyanet Dergisi(Yunus Emre Özel Sayısı)*, 1991, c. XXVII, sy. 1, s. 203.

gelmektedir ve köy ile şehirli arasında kafası karışık insanların yaşadığı yer olarak kabul edilmiş ve şehirleşmesi yani medenîleşmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Çünkü şehir yani medîne, karışık kafaların durulduğu ve netleştiği yer olarak görülmüştür.⁵

Köylülükle bedevîlik arasında bir bağ kurulmuştur. Hz. Mevlânâ köyü kemâle uzak bir mekan olarak tanımlamaktadır. Ona göre köylü olmak yahut köyde uzun süre kalmak insanın kemâline engel olduğu gibi, var olan hasletlerini de köreltmektedir. Burada bahsedilen köyün yalnız bir yerleşim yeri olmanın ötesinde, zihnî ve hissî olarak taşralılığı ifade ettiğini söyleyebiliriz. Mevlânâ, köyün ve köylünün yüzünün kemâle yani şehre doğru olması gerektiğini söyler. Ona göre “Yüzü şehre, kuyruğu köye doğru olanın yüzü/gagası, kuyruğundan kıymetlidir. Ama kuyruğu şehre, yüzü köye doğru olanın ise kuyruğuna kurban ol. Çünkü onun kuyruğu gagasından daha değerlidir.”⁶ Bu konudaki görüşlerini daha net bir ifade ile şu şekilde orta koyar.

Köye gitme; köy, adamı ahmak bir hale sokar

Aklı nursuz, fersiz bir hale getirir

Peygamber'in sözünü dinle, ey seçilmiş temiz adam!

Köyü yurt tutmak aklın mezarıdır

Köyde sabah akşam bir gün kalan kişinin

⁵ Şaban Ali Düzgün, “Dinlerin Şehirleşme Kabiliyeti”, *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 4, sy. 1-2, Bahar-Güz 2009, s. 15.

⁶ Mevlânâ, *Mesnevî*, c. VI, b. 132-134.

*Aklı bir ayda yerine gelemez.*⁷

Sufiler şehir kelimesini genel olarak üç anlamda kullanmışlardır. Birincisi, herkes tarafından bilinen ve kullanılan bir *yerleşim yeri* anlamındadır. İkincisi, varıp birkaç şey alınan ve belli bir süre kalınan ve bu yönüyle pazara benzeyen *dünya hayatı* anlamındadır. Üçüncüsü ise insanın iç dünyası, *gönül ve kalp* anlamındadır. Daha ziyade üçüncü anlamı üzerinde durmuşlar ve *gönül şehrinin* imarını iki cihan saadetinin anahtarı olarak görmüşlerdir.

Hacı Bayram-ı Veli'nin Şâr/Şehir Kavramı

Hacı Bayram-ı Veli'nin İlâhî Taksim olarak bilinen şiirinde kullandığı şâr metaforu, birçok sûfî ve şâir tarafından da kullanılmakla birlikte onun şiirinin anlam derinliği nedeniyle daha fazla tanınmıştır. Sûfîlerin şiirlerinden kullandıkları Şem ve Pervâne, Gül ile Bülbül gibi metaforların ana teması aşk-ı ilâhîdir. Hacı Bayram-ı Veli'nin kullandığı şâr metaforu ise kalbin tasfiyesi yani seyr u sülûku ve özet olarak bu yolculuğun aşamalarını ifade etmektedir.

Birinci beyitte geçen şâr kelimesi kalp ve gönül anlamındadır. Bu beyitte kalbin vasfına işaret edilmektedir. Ona göre kalp, insanın madde ve manasının yani beden ile ruhunun birleştiği bir mekândır. Kalp, belli bir sistemi olan, sürekli değişen ve gelişen, değişik yer ve yönlerden farklı duyguların bulunduğu, maddî ve mânevî hallerin merkezidir. Bir şehir olarak kalp, tasavvufî düşüncede varlığın Allah ile müşâhede edildiği “medine-i Cem’ul-Cem” olarak kabul edilmiştir.⁸ Hak’ın tecellîgâhı ve görüldüğü yerdir. Kalbin kutsallığı da kenarından

⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, c. III, b. 517-519.

⁸ Cevdet Kılıç, “Hacı Bayram Veli’de İnsanın Ontolojik Varlığı Ve Olgunlaşması Süreci”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 7 [2006], sy: 16, s. 49.

bakıldığında “dîdâr”ın görülmesi nedeniyledir. Bu görme dünyada olmayacaktır. Hz. Musa’nın bir peygamber olarak şiddetli bir arzu ile görme talebi gerçekleşmemiştir. Zira Kur’an’da bu olay şu şekilde beyan edilmektedir: “Mûsa tayin ettiğimiz vakitte (Tûr-i Sina’ya) gelip de Rabbi onunla konuşunca “Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!” dedi. (Rabbi), “Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!” buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Mûsa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim ve ben inananların ilkiyim.”⁹ Dîdâr’ın görülmesinin ahirette vaki olacağı Allah tarafından beyan edilmektedir: “Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parılayacaktır. (Onlar) Rablerine bakacaklardır.”¹⁰

*Çalabım bir şâr yaratmış iki cihan âresinde
Bakıcak Didâr görünür ol şehrin kenâresinde*

İkinci beyitte Hacı Bayram-ı Velî, tasavvuftaki manevî eğitim olan seyr u sülûk’a işâret eder ve kendisinin de bu kemâle götüren eğitimi tamamladığını dile getirir.

*Nâgihân ol şâra vardım ol şârı yapılırd gördüm
Ben dahi bile yapıldım taş u toprak arasında*

Üçüncü beyitte seyr u sülûkun keyfiyetine işâret edilir ve bunun özünün ve esasının zikir olduğu, her bir zikrin, kalbin kabalıklarını kırdığını ve

⁹ Araf Sûresi, 7/143.

¹⁰ Kıyâmet Sûresi, 75/22-23.

kaldırıldığını, karanlıklarını aydınlattığını ancak bunun da bir usulünün bulunduğunu ve müşid-i kâmilin kontrolünde yapıldığını dile getirir. Ona göre müridler, manevî vazifelerinin her aşamasında bir taş çırağının belli zamanlarda yaptığı işi ustasına sunması gibi, hallerini müşidlerine arz ederler ve eğitimleri buna göre şekillenir. Bu şehir âriflerin alışverişte olduğu bir mekândır. Buranın keyfiyetini ve o şehre dair sözleri ilimden irfâna varanlar anlar.

*Şâkirtleri taş yonarlar varıp üstâda sunarlar
Çalâb'ın adın anarlar ol taşın her pâresinde.*

*Ol şârdan oklar atılır gelip ciğere batılır
Arifler sözü satılır ol şehrin bazâresinde*

*Bu sözüm arifler anlar cahiller bilmeyip tanlar
Hacı Bayram kendin anlar ol şehrin minaresinde*

İnşâ ve İmâr Edilen Bir Mekan Olarak Şâr: Kalp/İnsan ve Şehir

Şehir, insanın içinde yaşadığı yerleşim yeri; kalp ise insanın içinde taşıdığı şehir olarak birçok kişi tarafından aralarında benzerlikler kurularak ele alınmıştır. Şehrin değişik yerlerden gelen iyi ve kötü insanların bir arada yaşadığı mekân olması, kalbin ise yine her yönden gelen iyi ve kötü duyguların bulunduğu bir mahal olması yönüyle birçok yönden benzerlikleri vardır. Ancak bunlar arasında en açık gözükeni, farklılıkların bir arada bulunmasıdır.

Şehir, insan eliyle üretilen bir eserdir. Kalp de böyledir. Ne şehirler ne de beden şehri, insanın yalnız canlılığını sürdürdüğü ve biyolojik bir varlık yani

beşer olarak kaldığı yer değil; bir anlam, estetik ve ruh ile inşa ve binâ edilen mekânlardır. Örneğin, şehrin içindeki mezarlar faniliği öğreten bir uyarıcı iken bunu sûfiler kendi içlerinde ölümü hatırlamayı, rabıta-i mevt ile gerçekleştirmişlerdir. Selâtin camilerinin hazîrelerine defnedilen sultan ve âlimler, yalnız onların önemli kişiler olduklarını değil, onların da öldüklerini öğretir.

İsmail Hakkı Bursevî, şehirle insan arasındaki ilişkiyi onun iç dünyasına dair nefis ve kalp/ruh üzerinden açıklar. Ona göre şehir kalbi, köy ise nefsi ifade eder: “Nasıl ki sûret âleminde çöl ve şehir varsa, insanın manevi âleminde de çöl ve şehir vardır. İnsandaki çöl nefsi; şehir ise kalbi temsil eder. “Bedeviler” lafzı, nefse ve nefsin taşıdığı küfür ve nifaktan ibaret olan hevâya işaret etmektedir. “İman” kalbe ait zâti sıfatlardan olduğu gibi “küfür ve nifak” da nefse ait zâti sıfatlardandır.¹¹

İmam Gazalî de insan ile şehir arasında bir irtibat kurmuş, insanın hakikatini anlatırken şehir metaforunu kullanmıştır. Buna göre insan bedeni ile şehir birbirine benzer unsurlara sahiptir. Beden, ruhun memleketi yani ikametgâhıdır. Ruhun kuvvetleri ile insanın el ve ayak gibi organları şehrin sanatkâr ve zanaatkârlarıdır. İnsanın şehvet duygusu kötü bir insan gibi yahut mâliye müdürü gibidir. Kalp ise şehrin yöneticisi yahut padişâhı gibidir. Akıl ve tefekkür kalbin yani padişâhın veziridir. Gazap ve öfke ise polis müdürü gibidir. Padişâhın başta akıl olmak üzere bütün unsurlara ihtiyacı vardır. Yönetim ve

¹¹ H. Kamil Yılmaz, *Mesnevî ve Rûhu'l-Beyân'da Köylülük ve Şehirlilik*, *Uluslar arası Mevlânâ Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2010, c. II, s. 989.

yürütme ancak bunların hepsiyle birlikte olur. İnsan ve şehir arasındaki bu benzetme sufiler yanında edebiyatçılar ve filozoflar tarafından da kullanılmıştır.

İslam, şehirde kurulmuştur. Bir başka ifade ile şehirde tatbik edilen ve medeniyet üreten ilkelere sahiptir. Örneğin namaz ibadetinin cemaatle kılınmasının tavsiye edilmesi camiye, namaz için temizliğin şart olması caminin yakınında hamamı, ashabı-ı suffe örneği caminin yanında medreseyi hâsılı bir külliye ortaya çıkarmıştır. Cami'nin çevresinde şekillenen külliye ve külliye çevresinde çarşılarıyla genişleyen şehirler,¹² bu yönüyle inancın kalesi olmuştur. Buna mukabil Hâricilik, Karmatîlik, İsmailîlik, Dürzîlik, ve Bâtınîlik gibi heteredoks mezhepler şehirlerden uzakta ve şehre karşı ortaya çıkmıştır.¹³ Bir nevi şehir orta yolun ve sünî geleneğin mekânı, kırsal ise sünî geleneğin tam olarak nüfuz edemediği aşırılıkların mekânıdır.¹⁴

İslam'ın yayılmasıyla şehirleşmesi eş zamanlı olmuştur. Üstelik Müslümanların fetih anlayışı yıkma ve yağmalamayı reddettiği için, fetihlerle elde edilen şehirlerin maddi kültürüne tarihî yapılarına zarar verilmemiştir.¹⁵ Genellikle fethedilen şehrin bir ibadethânesi, fethin gerçekleştiğini sembolize etmek üzere camiye çevrildikten sonra, şehrin dış mahallesinde uygun bir noktaya bir cami yapılarak yeni şehrin inşasına başlanmıştır. Bunu takip eden yıllarda, Müslümanların ihtiyaç duydukları diğer unsurların zaman içerisinde ve

¹² Caminin yanında hamamın ve çarşıların kurulması, fıkıh kitaplarında ibadet bâbının taharet, muâmelât bâbının ise alış-veriş ile başlaması şeklinde görülür.

¹³ Muammer Gül, "İslam ve Şehir", *Muhafazakar Düşünce*, Yıl: 6, sy. 23 (Ocak-Şubat-Mart 2010), s. 78.

¹⁴ Celaleddin Çelik, "İslam Şehri'nden Şehir İslamı'na: Tarihsel Tecrübeden Sosyolojik Pratiğe Şehrin Medeniyet Kodları" *Milel ve Nihal-İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, c. 9, sy. 3 (Eylül – Aralık 2012), s. 142.

¹⁵ Jean Louis Michon, "Dini Kuramlar", *İslam Şehri*, (çev: Elif Toğçugil), Ağaç Yayınları, İstanbul 1992, s.16.

ihtiyaç sırasına göre inşası ve nihayet ö bölgede bir Müslüman mezarlığının kurulmasıyla ortalama kırk yılda oluşumunu tamamlamıştır.

Bir şehrin mamur hale gelebilmesi için gerekli olan tespit, planlama ve sürekli çalışma kalp şehri içinde geçerlidir. Şehrin mimara ihtiyacı olduğu gibi kalbinde bir mimara ihtiyacı vardır. Şehrin maddi ve manevî olarak gelişmesi ve medenî bir yapıya ulaşabilmesi için yapıları, yolları, sosyal kurumları, camileri, çeşmeleri, sebilleri, ilim ve irfan merkezleri ile bir bütün halinde ve bir program dâhilinde ele alınması gibi kalbin kemali için de bir program zarurîdir. Ruh ile nefsin savaş meydanı olan kalbin, nefsin sınırsız isteklerine mağlup bir mekan haline gelmemesi için sûfler “seyr u sülûk” dedikleri programı ortaya koymuşlardır. Hacı Bayram Velî, “*Nâgihân ol şâra vardım ol şârı yapılır gördüm / Ben dahi bile yapıldım taş u toprak arasında*” arasında derken bu manevî imara işaret etmektedir. Maddi şehirlerin imarında kullanılan malzeme taş ve topraktır. Gönül şehrinin imarında kullanılan malzeme ise “Çalabın adı” nı anmak yani zikir başta olmak üzere çile, sabır, şükür ve tefekkür gibi unsurlardır. Tasavvufta bu eğitimin adı seyr u sülûktür. Kötüden iyiye, çirkinden güzel, yanlıştan doğruya, faniden bâkiye doğru daimi bir seferde olmak. Böylece bir şehir nasıl sahip olduğu yapıları, yolları, camileri, çeşmeleri, yeşillikleri ile mamur hale gelir, bütün bu unsurlar o şehre kimlik kazandırır, kalp şehri de fânîden bâkiye doğru seferi neticesinde kendi benliğinden sıyrılarak kazandığı güzel hasletlerle yeni bir kimlik kazanır.

Kur’an’da, insanın kalp şehrinin inşa sürecine işaret edilmektedir. Buna göre çölde ve kırsalda yaşayan bedvîler için bedvî, bâdî ve bâdiye¹⁶ yahut a‘rabi

¹⁶ Hud, 11/27; Yusuf, 12/100; el-Hac, 22/25.

kelimeleri kullanılmış,¹⁷ sert ve kaba tabiatlarına işaret edilerek kalplerine imanın tam olarak yerleşmemesi nedeniyle “iman ettik” yerine “Müslüman olduk” demelerinin daha uygun olacağı beyan edilmiştir.¹⁸

Tasavvufî açıdan baktığımızda derviş, gönül şehrini mamur etmeye talip bir işçidir. Dervişin dilindeki Allah’ın her ismi, bir taş ustasının elindeki çekiç gibi kalbin kabalıklarını kırar ve karanlıklarını aydınlatır. Çıraklar nasıl ki yonttukları taşları ustalarına sunar ve olmuşsa yerine koyarlarsa, dervişler de zikirle yoğurdukları kalplerini mürşidlerine sunarlar. Şehir mimarsız, kalp mürşidsiz mamur olmaz.

Şâkirtleri taş yonarlar varıp üstâda sunarlar

Çalâb’ın adın anarlar ol taşın her paresinde

İslam coğrafyasında yeniden bir inşâ sürecinin başlayabilmesi için her iki şehrin de imarına eş zamanlı ihtiyaç vardır. Şimdi kısaca İslam medeniyetinde şehir ve şehir kültürü üzerinde duralım.

İslam Medeniyetinde Şehir ve Şehir Kültürü

Modern şehir sosyal anlamda canlılığın ve durgunluğun, zenginlik ve yoksulluğun, hızın ve hazzın yanında, donmuşluğun, neşe ve kederin bir arada bulunduğu ve en açık şekilde gözlemlendiği mekândır.¹⁹ Bu noktada, din, dil ve renk ayrımı yapmaksızın insanı merkeze alan İslam medeniyetinin sütunu olan

¹⁷ et-Tevbe, 9/90, 97, 98, 99, 101, 120; ei-Ahzab, 33/20.

¹⁸ Hucurat, 49/14.

¹⁹ Ahmet Oktay, *Metropol ve İmgelem*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2002, s.23.

şehirlerin ve bu şehirlerin ana dinamiklerinin yeniden keşfine ihtiyaç duyulmaktadır.

İslam şehrinin ilk örneği Medine'dir. Yesrib yalnız isim değiştirerek Medine olmamıştır. Farklı inanç, etnik ve kültürel ve ekonomik yapıya sahip insanların aynı mekânda yaşaması için ilkeler ve değerler dizisi, bir kontrat altına alınarak bir büyük medeniyetin temeli atılmıştır. Hz. Peygamberin Mekke'den hicretinden sonra o zamana kadar Yesrib olarak bilinen şehir, Hz. Peygamberin şehri anlamında "Medînetü'n-Nebî" diye anılmış, daha sonra da Medîne-i Münevvere şekline dönüşmüştür.²⁰ Böylece medîne kelimesi, yalnız şehir anlamında değil Hz. Peygamberin şehrinin özel adı olmuştur. Buradan mülhem, şehirli olmak medenî, uygarlık/civilation medeniyet kelimeleri türemiştir.

Medine'de kurulan şehir devletinin sınırlarının fetihlerle genişlemesi neticesinde, Müslümanların karşılaştıkları yeni kültürler karşısında yaşadıkları sorunların benzerlerini küreselleşen günümüz modern dünyasında yeniden yaşamaktadırlar. "Tek farkla, o gün fütihat ile gelişen bir İslam coğrafyasının hâkimiyet alanına giren farklı medeniyetlerin unsurlarıyla hesaplaşıyordu. Şimdi, bizi siyasî olarak işgal etmiş, kendi çerçevelerini üzerimize empoze etmiş bir medeniyetle hesaplaşıyoruz."²¹ Bu hesaplaşma yeni üretilen pozitivist ve pragmatist birey zihniyeti ve bu bireylerin oluşturduğu sosyal yapı ile bazen bir çatışma bazen bir teslimiyet ve mağlubiyet şeklinde devam etmektedir. Batı modernizminin en belirgin tezahür şekillerinden biri olan çelik ve beton bloklar

²⁰ H. Kamil Yılmaz, *Mesnevî ve Rûhu'l-Beyân'da Köylülük ve Şehirlilik*, *Uluslar arası Mevlânâ Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2010, c. II, s. 984.

²¹ Ahmet Davutoğlu, "Küreselleşme ve İslam Dünyası Oturum Müzakereleri", *Uluslararası İslam Düşüncesi Konferansı I, 15-16 Mart 1997*, İstanbul 1997, s. 119.

halinde yükselen binalardan oluşan şehirler ve topraktan/tabiatan bu şehirlere kaçan kalabalıklardır. Bu açıdan Müslümanların özellikle sosyal alandaki kendi geleneksel yapılarını ve kavramlarını yaşanan gerçekliği de göz önünde bulundurarak yeniden tanımlamaları zarureti ortaya çıkmaktadır. Zira yeni şehirlerin dayattığı yaşam tarzları dini değerleri ve alışkanlıkları derinden etkilemektedir.

Şehrin yekpare bir yapı olması yerine mescit, cami, mektep, tekke, kütüphane, hamam ve etrafında odaklaşmış, kendi kendini yöneten idari birimler, mahalleler olarak teşkilatlanmış bulunması da insan ölçeğinde insanın çerçevesinin bilincine ulaşabileceği ve bu çevrenin her türlü sorumluluğuna katılabileceği uygun ölçünün teşhis edilmesi ve korunması Osmanlı şehrinin değişmez bir kuralıdır.²² Osmanlı binaları ve sokak biçimleri, İslam hukukunun kural ve düzenlemelerine sıkı sıkıya bağlıydı.²³

Müslüman şehri maddi ve dikte eden bir yapıda değil, yaşayan ve yaşatan değerlerle barışık bir şehirdir. İslam şehirlerinin yüzü insanî ve esnektir. İslam şehrinde ötekini yıkmaya ve yok saymaya yoktur. Bunun en güzel örneklerinden biri Hacı Bayram-ı Velî Camii ve türbesinin hemen yanı başında duran kilisedir.

Müslümanların ağırlıklı olarak yaşadıkları İslam şehirleri, yalnız İslamî unsurların bulunduğu ve kendisinden başka her şeyi yıkan ve yok sayan tekdüze bir yapılanma tarzı değil, aksiyeye devraldıklarını belli ilkeler çerçevesinde koruyan

²² Turgut Cansever, *İslâm'da Şehir ve Mimarî*, İz Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 126.

²³ Halil İnalçık, "İstanbul: An Islamic city" *Journal of Studies*, vol. 1, 1990. Çevirisi için bkz. "İstanbul: Bir İslam Şehri", çev: İbrahim Kalın, Yayına Hazırlayan, Mustafa Armağan, İstanbul Armağanı I: Fetih ve Fatih, İstanbul 1995, s. 80.

ve kesretin yansımalarına önem ve özen gösteren yapıya sahiptir. Bir meydan okuma ve varlık iddiasında bulunma değil, var olanı yaşatma şeklinde sentezci bir medeniyetin ifadesidir. Bu nedenle İslam şehirleri tekdüze ve otoriter değil, her bir şehrin kendi kültürel çevresine göre yaşayanlarının inanç, gelenek ve örflerini yansıttığı canlı ve dinamik bir yapıya sahiptir. İslam şehri yalnız Müslümanların yaşadığı değil, Medine’de olduğu gibi farklılıkların bir arada yaşayabildiği bir yerleşim yeridir. Camisi, kilisesi ve havrası aynı anda açık olan şehir, İslam medeniyetini temsil eden bir şehirdir. Bu özelliği, İslam kültürünü batı kültüründen ayıran temel özelliklerden biridir. Batı’da şehir varlık ortaya koymak için inşâ edilirken, İslam medeniyetinde insanı ve tabiatı kapsayacak bir anlayışla varlığı korumak ve geliştirmek üzere şehirler kurulmuştur.²⁴ Örneğin, Yahudiliğin despotik yapısı tarih boyunca şehirleşmemesine bağlıdır. Hıristiyanlığın Roma ve Yahudi kültürü arasında kalması, şehirleşme konusunda Yahudiliğe göre nispeten daha başarılı kılmıştır. Bununla birlikte “öteki”leştirilen ve ötekinin yokluğu üzerine inşa edilen şehir ve kültür yapısına sahiptir. Bu nedenle batının yükseliş tarihi, ötekilerin sefalet tarihi olarak tanımlanabilir.²⁵

İslam şehirlerinde görülen şehir İslamı, kırsalın daha ziyade nesebe dayalı bağlarından farklılaşarak, İbn Haldun’un tanımlamasıyla sebebe bağlı²⁶ yani mensup olunan mezhep, tarikat ve lonca gibi yapılara göre şekillenmiştir. İslam şehri farklılıkların birliği ve birlikteliği şeklinde tanımlanabilir. Kesretteki

²⁴ Mustafa Armağan, “Batı’da ve İslam Medeniyeti’nde Şehirlerin Ontolojik Kökenleri ve Ayırt Edici Özellikleri”, *Muhafazakar Düşünce*, Yıl: 6, sy. 23(Ocak-Şubat-Mart 2010), s. 116.

²⁵ Şaban Ali Düzgün, “Dinlerin Şehirleşme Kabiliyeti”, *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 4, sy. 1-2, Bahar-Güz 2009, s. 15.

²⁶ Bkz. Celaledin Çelik, “İslam Şehri’nden Şehir İslamı’na: Tarihsel Tecrübeden Sosyolojik Pratiğe Şehrin Medeniyet Kodları” s. 143.

vahdetin bir yansıması gibidir. İslam Şehri yanında bir de şehrin dinamikleriyle gelişen dindarlığın bir formu olarak Şehir İslam'ından söz edilmektedir. Bütün inançlarda ve dinlerde olduğu gibi İslam dini maddi ve manevî boyutuyla şehirleri etkilerden, şehir hayatı da Müslümanların dini yaşam tarzlarını etkileyerek Şehir İslam'ı kavramını ortaya çıkarmaktadır.

Şehirlerin İslamlaşmasında ve fetihlerle yeniden inşâsında en önemli unsurlardan biri tarikatlar ve tekkeler olmuştur. Örneğin fethin sembolü olan İstanbul'un yeniden inşâsında ve sonraki dönemlerde kimliğini tamamlayan temel bir unsur olarak değişik semtlerde medfun bulunan velilerin türbeleri adeta şehrin koruyucu ve temsili olmuştur.²⁷ Ankara için Hacı Bayram-ı Velî'nin türbesi de tam da böyle bir foksiyon icra etmiş ve etmektedir. Bir şehrin/kalbin Medine olabilmesi ve Medineli kalabilmesi için ona ruh üfleyen unsurlarının yani mekanlarının ve kişilerinin olması gerekir. Modern şairlerimizden Cahit Zarifoğlu, İstanbul'un aidiyetini ve mana derinliğini taşıyan ana sütunlarından biri olarak gördüğü Abdülhakim Arvasi(ö. 1943)'nin Haliç sırtlarındaki Kaşgari Dergâhı'ndan alınarak sorguya çekilmesi ve ardından sürgüne gönderilmesini tasviri bu açıdan çok manidardır.

Yeryüzü bir İstanbul daha açarsa

Kast-ı mahsusayla söylüyorum

Kesik bir katır başı gibi

Ölü ağzından çıkarır çatal dilini

Haliç

²⁷ Halil İnalçık, "İstanbul: Bir İslam Şehri", *İslam Tetkikleri Dergisi*, c. IX, İstanbul 1995, s. 246-247.

*Oysa aynı Haliç
Aldulhakim hazretlerinin
Ayağı altında nazarı önünde
Tahtı saadetinde
Berrak bir suydu*

*alıp götürdüler
sarığını yere atıp tekmelediler
Haliç
o berrak su
zehir kustu
sancılanıp ölen
üzüntüden
kapımızı her bırakıp giden
bir rahmet kucağı
bir siklet bir yük*

Sonuç

İslam dünyası olarak medeniyet krizi yaşadığımız ve kritik bir süreçten geçtiğimiz günlerde yani Kahire'nin modern Firavunların postallarında ezildiği, mezhep mücadelesine meydan haline getirilen kalbimiz kadar kıymetli Bağdat'ın gözyaşı döktüğü, Şam'ın şehâdet getirdiği günlerde Hacı Bayram-ı Veli gibi, bir büyük fethin arkasındaki derin soluğun yeniden okunması büyük önem arz etmektedir.

Hacı Bayram-ı Veli hazretlerinin şâr metaforu ve bu metaforu dile getirdiği şiiri, büyük bir medeniyet tasavvuruna sahiptir. Hem içinde yaşadığımız maddi şehirlerin, hem de içimizde yaşayan şehir olan kalbin eş zamanlı inşa ve imarına dikkat çekilmektedir. Ancak insanı dünyanın öznesi kabul ettiğimizde, Hacı Bayram-Veli'nin özetle, âlemin ıslahı için âdemin ıslahını bir ilke olarak dile getirdiğini söyleyebiliriz.

Medeniyet Medine'lidir. Nebevî ve şehirlidir. Medine'ye varmak için hicret ve mücadele, Medine'de kalmak ve Medine'li olmak için asgar ve ekber cihad zaruridir. Günümüz modern şehirleri, gönül şehrini ayartmaktadır. Bu ayartmalardan sakınabilmek için, gönül şehrinin sığınağı mekânlar ve şehir gibi şahıslara ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanında, kalb-i selimin zevk-i selîme dönüşmesiyle modern şehirleri insanileştirmek ve fitrileştirmek sorumluluğu, karşımızda bir ödev olarak durmaktadır.

Kaynakça

- Armağan, Mustafa, “Batı’da ve İslam Medeniyeti’nde Şehirlerin Ontolojik Kökenleri ve Ayırt Edici Özellikleri”, *Muhafazakar Düşünce*, Yıl: 6, sy. 23(Ocak-Şubat-Mart 2010), s. 116.
- Cansever, Turgut, *İslâm’da Şehir ve Mimari*, İz Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 126.
- Cebecioğlu, Ethem, *Hacı Bayram Veli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s. 9.
- Çelik, Celaleddin, “İslam Şehri’nden Şehir İslamı’na: Tarihsel Tecrübeden Sosyolojik Pratiğe Şehrin Medeniyet Kodları” *Milel ve Nihal-İnanç*,

Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, c. 9, sy. 3 (Eylül – Aralık 2012), s. 142.

Davutoğlu, Ahmet, "Küreselleşme ve İslam Dünyası Oturum Müzakereleri", *Uluslararası İslam Düşüncesi Konferansı I, 15-16 Mart 1997*, İstanbul 1997, s. 119.

Düzgün, Şaban Ali, "Dinlerin Şehirleşme Kabiliyeti", *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 4, sy. 1-2, Bahar-Güz 2009, s. 15.

Gül, Muammer, "İslam ve Şehir", *Muhafazakar Düşünce*, Yıl: 6, sy. 23(Ocak-Şubat-Mart 2010), s. 78.

İnalçık, Halil, "İstanbul: An Islamic city" *Journal of Studies*, vol. 1, 1990. Çevirisi için bkz. "İstanbul: Bir İslam Şehri", çev: İbrahim Kalın, Yayına Hazırlayan, Mustafa Armağan, İstanbul Armağanı I: Fetih ve Fatih, İstanbul 1995, s. 80.

Kara, Mehmet, "Yunus'un şiirlerinde 'Şehir/Şâr' kelimesine yüklenen manalar", *Diyanet Dergisi(Yunus Emre Özel Sayısı)*, 1991, c. XXVII, sy. 1, s. 203.

Karatay, Osman, "Balık 'Kent' Kelimesinin Kökeni ve Eski Türklerde Şehirciliğe Dilbilimsel Bir Yaklaşım", *I. Uluslar arası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu(2007)*, Isparta 2008, s. 349-353.

Kılıç, Cevdet, "Hacı Bayram Velî'de İnsanın Ontolojik Varlığı Ve Olgunlaşması Süreci", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 7 [2006], sy: 16, s. 49.

Mevlânâ, *Mesnevî*, c. VI, b. 132-134.

Michon, Jean Louis, "Dini Kuramlar", *İslam Şehri*, (çev: Elif Toğçugil), Ağaç Yayınları, İstanbul 1992, s.16.

Oktay, Ahmet, *Metropol ve İmgelem*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2002,
s.23.

Yılmaz, H. Kamil, Mesnevî ve Rûhu'l-Beyân'da Köylülük ve Şehirlilik", *Uluslar
arası Mevlânâ Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2010, c. II, s. 989.